

ATURUXOS

COLECCIÓN DE CARTAS GALLEGOS

Ramón Armada Seixeiros

PRÓLOGO

DE

Manuel Curros Enríq

HABANA

Imp. y Papelería "La Universal," de Ruiz y Hno.

CALLE DEL OBISPO NUM. 34.

1898.

ACADEMIA
GALLEGA
CORUNA

9

Biblioteca

\$ Gelo

PREZO: \$1.

Al insigne poeta
allego, Gabo Salinas, en
testimonio de consideracion
y simpatia.

El autor

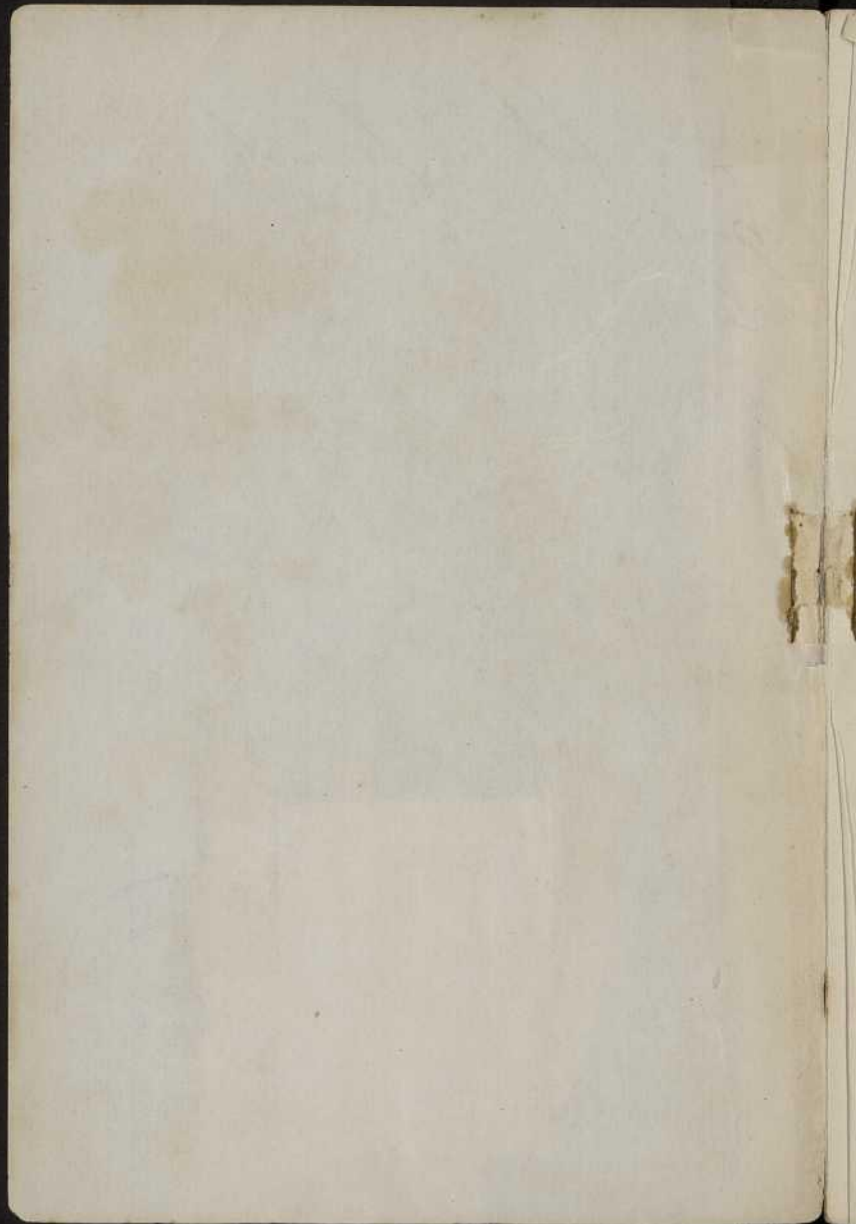
Hab: S. de 29/1/98.

REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

3359

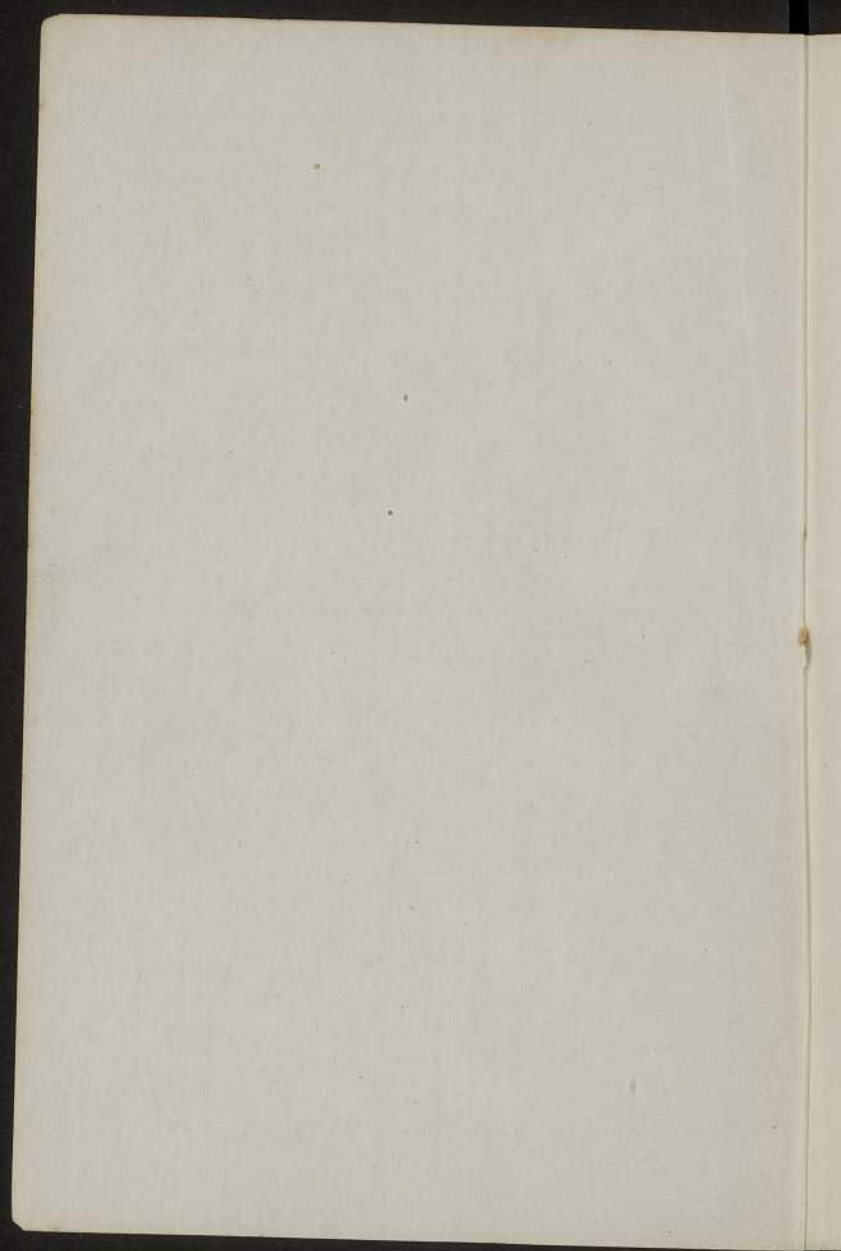
Biblioteca

ATURUXOS.

COLEUCION DE CANTARES GALLEGOS.

ATURUXOS

COLEUCION DE CANTARES GALLEGOS

POR

Ramón Armada Teixeira.

PRÓLOGO

DE

Manuel Curros Enriquez.

HABANA

Imp. y Papelería "La Universal," de Ruiz y Hno.,

CALLE DEL OBISPO NUM. 34.

1898.

É propriedade d'o autor.

A Miguel García Pérez e Manoel Santeiro,

EX-VICE-PRESIDENTES D'O "CENTRO GALLEGO"

*en prenda d'amistá e como espresion
d' aprauso ás suas virtudes cívicas.*

© Autor.

Habana: 1898.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PH.D. THESIS

BY

ROBERT H. COOPER

DUAS PALABRAS Ô LEUTOR.

Pol-a época y-o medio en que se concibeu é say á luz, pode dicirse que este libriño é un estranxeiro.

N' unha era guerreira en que todas as letras de molde n'a isla de Cuba andan entretidas en combinar aldraxes, en urdir calunias y-en estereotipar órdes de Máximo Gómez e bandos de Weyler, unha collección de cantares se non representa a mor d'as insensateces, débese reputar, e aínda é pouco, a mor d'as rebeldías.

Está fóra d'o ambiente e fóra d'a ley. Cómpre, pois, fusilal-a.

Representa a protesta d'o home-páxaro en frente d'o home-tigre; ó verbo d'a paz, diante d'o brado de guerra; a voz d'a Musa como d'a d'o fusil Maüser, d'o cañón Ordoñez e d'a ametralladora Whitworth; o amor á terra en frente d'o odio ás tradicións, ó fogar, á familia y-a propiedade.

Pois ben; os páxaros y-as Musas nada teñen que facer eiquí, n'esta inmensa morea de cinzas e faíscas, n'este gran bulleiro, n'este volcan de pasiós satanesas, n'este lamazal feito de carniza podre, de hosos machacados e sangue humana coallada, onde os pes esbaran como n'o chau d'un *spoliarium* y-as almas se afofan faltas d'aire san, de consolo e de esperanza.

O dito: hay que fusilar estes *Atu-*

ruvos. Ora! Fálannos d'amor, de pátria, de relixion, cousas todas vi-
tandas ou ridículas, hoxe por hoxe,
en Cuba, e, pra máis,—circunstan-
cia agravante—fálannos de todo eso
en verso, como si os poetas pude-
ran ser patriotas n'un país en que,
pra sel-o, hay que facerse contratis-
ta d'o exército ou d'obras munici-
pás, dependurar n'a porta, cando
menos, sete varas de percalina, ou
figurar n'o censo d'un partido po-
lítico.

Apunten..... ¡arm!

Mais agardade un pouquiño.....
¿Cargástedes ben o fusil? ¿Afiáste-
des ben o machete? ¿Estades certos
de que ó descargar o golpe non vos
fallará ó tiro ou se romperá a folla?
É, anque o tiro non marre, ¿tendes
seguridá de que, unha vez ferido,
caerá o reo pra non erguerse mais?...

A Poesía non vos morre, meus queridos; é como a vaca vella: sempre cocendo e sempre crua.... Dios deu-lle sete folgos como ós gatos, e por máis que fagades, e por máis que patuxedes, non lograrés nunca barrrel-a de sobr' o praneta, onde ten á misión de vivir eternamente pra levantar os corazós y-arrincándo-os d'este entullo pezoñento en que s'atafegan, leval-os n'as suas áas ós goces supremos d'os ideás soñados.

Pol-o consiguiente será bon solicitar un indulto.

Estamos n'o tempo d'eles, e mércanse baratos.

¿Cómo habían de morrer estes versiños, que non fan mal á ningún—cantos de cotovía que chilra n'os aires, lonxe d'as miserias d'os homes, indifrente ás pasiós d'o corazón y-ás fames asesinas d'o estómago—mentras vive e trunfa a pro-

sa apolexética d'a imbecilidade, d'o roubo e d'a ingratidade imperantes?

Canta, paxariño, canta! Teus arpeixos son nuncios de paz, heraldos de vida, promesas de felicidade. Oíndote, penso n'os meus éidos, n'os meus fillos mortos, n'os meus páis defuntos, santas obrigas que teño cuáse esquencidas n'o medio d'este inferno enxordecedor en que non respiramos se non fume de pólvora e vapor d'inxofre.

Canta, cotovía, canta! O teu canto é unha inxénua saudación de paz, un *Te Deum laudamos* d'os corazóns fartos de sufrir, unha aspiración ó ceo, mudo, hostil e impenetrable xá ós nosos rogos. ¡Quén sabe! ¡Ay! Pode que ese canto, tenro e sinxelo, como o de un neno n'o berce, logre conmovelo e faga descender sobre nós, que tanto a pre-

cisamos, unha rexeneradora chuvia
de perdós e misericordias.

M. Curros Enriquez.

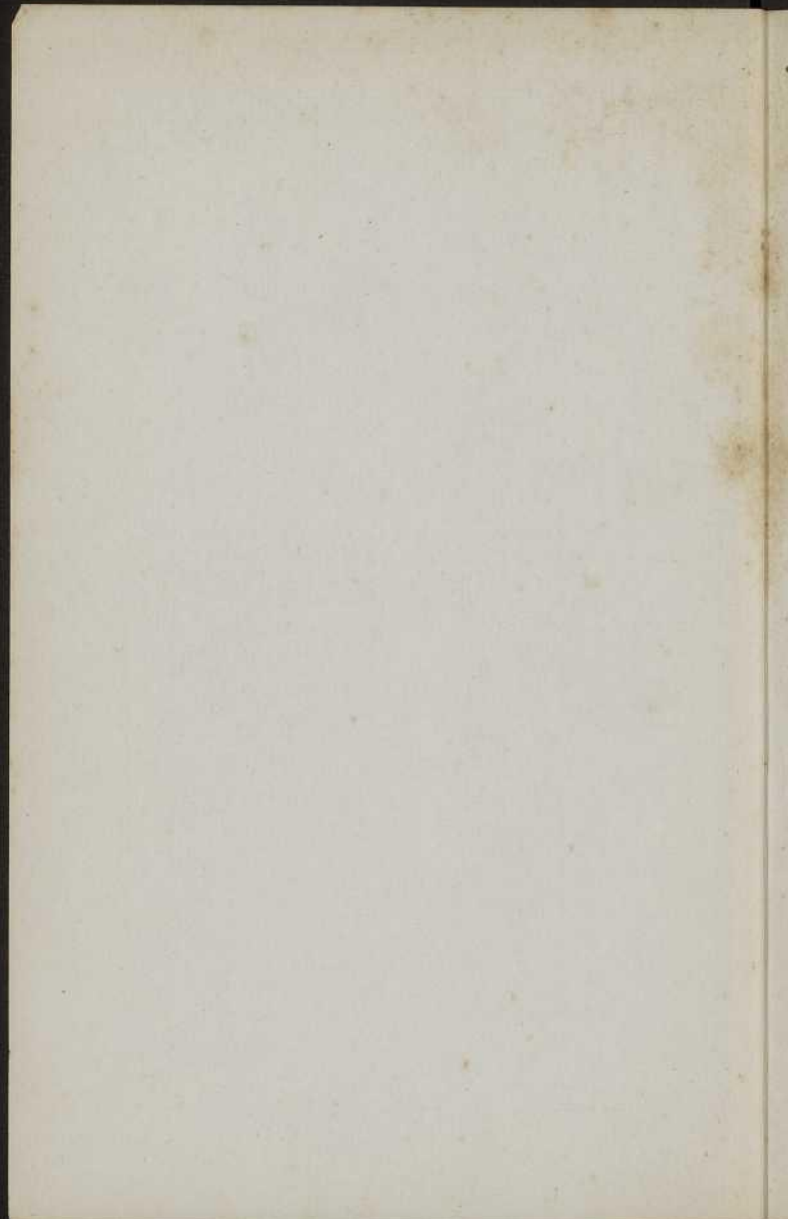
Habana, mes de Santos de 1897.

LEMA:

La patria es el Edén de los pros-
criptos. ¡Bendita sea la música;
bendita la voz que lleva las almas
al seno de la patria!

M. V. BARROS.

Collendo alcacér pr'o gado,
cantabas un *a-lá-lá*;
y-os paxariños decían:
¡qu'hermosura de cantar!

Non busques, qu'eiquí n'alcontras,
pr'os meus delores menciña;
fan falla os áires d'a patrea
y-está muy lonxe Galicia.

Si son reises os caciques
y-o vicio ô mundo governa,
¡qué vida a vida d'os probes!
¡Xusticia! quén en ti pensa!

N'a cancela d'o pinar,
chorando, díxenlle ¡adiós!
e desde entonces, ferido
levo sempre o curazón.

Vír ô mundo n'unha inclusa,
sin nome y-orfo ¡qué triste!
nái qu'esquence ôs seus ¡qué noxo!
e pr'a concencia ¡qué crime!

Hermosa d'a ribeira,
míncha d'a praya,
qu'os meus amores todos
n'o peito gardas;
dame un suspiro,
qu'eu bogo n'a marëa
d'o teu cariño.

N'a fror que levas n'o peito
vexo de lonxe un papulo;
por ter, hastr'os vermes teñen
máis dichas qu'eu n'este mundo.

Dándolle forma â beleza
un pimpolo fixo Diós,
e n'él puxo as gracias todas,
y-a muller gallega fói.

¡Non chores! Eu vou â guerra
porque España me percisa;
si morro por seu honor,
¡bendita a morte! ¡bendita!

Chincharras e verderoles,
pardillos, mérlos, serís;
apadriñade o meu canto:
¡qué non s'esquenza de mín!

Respirou, c'o teu alento,
y-o pampallár tivo vida,
¡quén morre, si a menciñeira
con groria fái a menciña!

Pr'os páxaros, n'un bimbe,
puxéche visgo,
y-a pouco, prisioneiro
fóí un pardillo;
sorte d'o diaño:
por ter tan linda dona
fora eu escravo.

Desfeita sua náí en pranto,
mil bicos lle daba ô ánxel;
cando él non volveu en sí,
¡quén fáí conta de milagres!

N'o pasadoiro d'a cruz
xureiche cariño eterno;
y-eu cristiano, nin de morto
faltaréi ô xuramento.

Sempre hermosa, verde sempre,
¡qué terra a miña terra!
ben se dice n'os cantares:
despois d'o cëo, Galicia.

Non viven as maravillas,
pr'o amor, máis qu'unha noite;
e índa así n'as asemellas,
qu'eres en cobizos, probe.

Buscando amigos n' o mundo,
cruceino de banda á banda;
tardei, desde mozo á vello,
cand'os vin..... ¡moëda falsa!

Pica o verme as mellores
peras urracas;
pica o merlo as cereixas
máis sazoãdas;
y-en tí as envidias,
están, porqu'eres boa,
pica que pica.

N'as regatas d'o cariño
nunca o mariñeiro amaina;
si n'hay vento, pica-boga;
si hay brisote, rizados larga.

Lonxe de tí vivo sempre
co'a carozza d'a morriña,
y-é que sin tí non atopo
cobizos pr'a miña vida.

¡Probe náil! O vento zõa
e can folepas de neve,
y-ela aló, baix'o ribazo,
sin lume, nin pan, nin berce.

Non desfargallel-o ramo
pórque os craveles se muschen;
gard'o como comparanza
d'o qu'eres e d'o que fuche.

¡Meu Dios! qué disgraciadiña
sin miña nai vou á ser;
probe, triste, sin feitizos,
e lonxe, mui lonxe d'él...!

Anduriña que vöas
ô rente d'ela,
cóntalle os meus deseos
y-as miñas penas;
dille que vivo,
por non tel-a n'ó colo,
sempre en martirio.

Cando me alcontro â tua veira
paréceme estar n'ô cêo,
qu'a tua fala é fala d'ânxel
y-eres d'a groria un refrexo.

Hermosas noites gallegas
de lindo e craro luár;
por non vervos teño a y-alma
sufrindo de soídás.

¡Qué Virxen, a de Murillo,
si houberas sido o modelo!
ela é linda, pro mais fora
sendo de ti craro espello.

Nín xogando â pita-cega
me gusta estar âs escuras;
eu quero luz e refrexos
pr'ademiral-a hermosura.

Soñei n'un mundo de dichas
de amor e virtú sin fin,
e desperteime anoxado
pórque a Reina n'eras tí.

Vivir n'o mar é dicha,
fertuna e groria,
que com'o mar n'o mundo
n'hay outra xoya;
Dios, cand'o fixo,
pra melloral-o déulle
goces divinos.

Cando â miña veira chegues,
rapaza, fai por mirarme,
qu'o teu mirar dame vida
y-eu a quero pr'adourarte.

N'a sepultura d'o fillo,
iben choraba aquela náí!
por iso co'as bágoas d'ela,
as frores iban á máis.

Dame, d'o peito, un suspiro;
d'os ollos, unha mirada;
c'o teu parolár d'amores
un pedaciño d'a y-alma.

Galicia, santa Galicia,
¡cando te veréi feliz!
sin envexas, nin usuras,
nin foros, nin pelengrís.

D'hermosa fror de naranxo,
n'o peito, unhos bochos levas;
lpoucas veces se ven xuntos,
virtude, amor e beleza!

Hastr'as pegas n'as fragas
seus niños teñen,
y-alcontran pol-a terra
con que manterse;
y-eu, por ser probe,
non teño n'este mundo
fogar nin pote.

É o cantar d'os mariñeiros
peixe-rey d'o curazon,
que n'hay cantar com'o d'eles,
nin amor cal seu amor.

N'a precesion d'a romaxe,
tras d'a Virxen ibas tí;
¡qué trinidá máis hermosa
si miña náí fose alí!

Pergúntasme que apetezo
póis vas amañal-a cëa:
en vez de zorza, un biquiño;
pol-a empanada, unha aperta.

Mulleres, páxaros, frores,
trinidá d'o meu querer;
vivir sin os vosos mimos,
non é vivir: é morrer.

Gloria dá ver, feituquiña,
teu xeito n'a muiñeira;
con tanta e tanta hermosura,
¡qué terra a terra gallega!

Picando n'as virtudes,
trasno d'a envidia,
sin ter remordimentos
pásal-a vida;
cóida d'a lengua,
que si a trabas, seguro
que t'envenenas.

Desque fuche â Pelengrina,
nena, ben t'esperifollas;
n'é mestér: í serás sempre
por sentimentos hermosa.

¿E séique, séique, rapaza,
parolas con dous n'a leira?
¡nunca as rulas ch'entenderon
d'esa crás de comenencia!

Hastr'as frores se rozagan
cando lles bica a rayola;
y-eu busco noites d'orballo
qu'o teu amor me recordan.

Non fales, xa que n'ó entendes,
d'o noso pensar gallego:
pedimos léis, sin amaños;
xusticia, sin privilexios.

Ten os beixos tan hermosos
qu'os seus bicos son de mel;
¡Dios d'amores! qu'eu non morra
sin qu'unha entena me dér!

De caridá y-honores
fixen semente,
e por froito, miserias
collín á feixes;
e sigo e sigo
satisfacendo as cóitas
d'o meu sprito.

Anda mais, anda lixeiro,
anda, vapor, máis axiña,
que xa me tardan os bicos
d'a náí y-a terra queridas.

¡Qué ollos pôs máis churrusqueiros
cando c'o cortexo falas!

¡y-a mín non me fás siquera
ni un chisco de venturanza!

Teño â Santa d'o Camiño
en cáixa d'ouro, mui cuca;
sendo ti devota d'ela,
a xoya é dobre fortuna.

Anque te poñas
feita un pimpolo,
mentras cativa teñas a y-alma,
darasme noxo.

Non me mires fito á fito
que n'ó póido resistir;
eu sonche probe ablaña
y-a luz que queima eres tí.

¡Sorte ben triste a miña!
lonxe d'a patrea,
y-en ela fixas sempre
todal-as áanseas;
Vírxen d'o Carmen:
pr'aquil curruncho hermoso
fai por levarme.

N'un baile, martes d'antroido,
¡qu'hermosa berberecheira!
¡lástima que non che cadre
a túnica d'a inocencia!

Vivir vida de recordos
e sin tí, meu ben, vivir,
n'é vida pr'o que s'esforza
por unha vida feliz.

Por facerche unhas tiligas,
non fói mala a calugada!
pro si ti queres, recunco,
que non lixan as maus brancas.

—*¡Seis pesetas!—¡Seis e media!—*

y-a puxa sempre rubindo,
¿como nón, si o ramo fora
feito por tí, meu cariño?

N'ó meu libro de memorias
non hay pracer nin fortuna;
solamente se rexistran
delores e desventuras.

Pombiña mensaxeira
que tés o nido
n'os lares d'hermosura
que baña o Miño;
váí e de volta
tráíme d'os seus amores
cucas memorias.

¿Qué importa, nái queridiña,
que chegue á tí con muletas?
pideume un esforzo a patrea
y-eu déralle a vida enteira.

Póis qu'o queres, vou decirche
cales son as miñas penas:
ver que tés novos amores
e que de mín non te lembrás.

Amor, beleza, cariño,
virtude, fortuna, dichas;
ise é o pobo d'os fidalgos:
a nosa santa Galicia.

Cando te vayas—dixeche—
sin tí non podrei vivir;
e xa de mún non te acordas
y-eu morro d'amor por tí.

Cartos, cartos ¡sempre cartos!
y-ouro e sedas pr'os demáis;
y-eu tullído, sín capizos,
nin peto, nin quén os dar.

Boga, mariñeirinho,
boga lixeiro,
larga tod'o velamen
pra chegar presto;
qu'eu de ti cerca,
vivo como n'a concha
vive a aviñeira.

Non maxines qu'inda póida
facerche manda d'amor,
pois é mayorazgo a patrea
y-aparceiros nái e Dios.

¡Qué vello, pomba, me poñen
as penas y-os sufrimentos!
y-eso que por tí rebule
o curazon n' o meu peito.

Fachenda, traicion, miserias,
envidia, usura, inxusticias;
pra noxo e pra cativeces
o caciquismo en Galicia.

Pedinche un cravel d'amores
y-outro déumo miña ná;
vive o d'ela, sempre hermoso,
y-o téu está muscho xá.

—¿Qué diaño tés qu'estás triste,
meu ben, ribeirana miña?—

—Penso que te vas pra lonxe
e xá me vexo esquencida.—

De volta d'a romaxe,
fala que fala,
c'un fato de rapaces
¡ben argallabas!
ti non maxinas:
pra qu'a gorxa se tore
basta unha espiña.

N'o teu colo certo día,
¡cantos, cantos agarimos!
y hoxe solo, co'a tristura
de que pra min n'hay cariño.

Dous rebeses que ¡abofellas!
ni entendo, ni entenderéi:
• ser listo e morrer de fame;
ser boiro e diñeiro ter.

D'a luz d'a sorte os refrexos
veñen, pouco á pouco, á min,
y-eso proba, ben querido,
qu'aló n'o cëo estás tí.

Teño un filliño n'a guerra
y-eu n'o meu colo o quixer;
¡Dios santo! que â patrea volva,
digno d'a patrea, o meu ben.

Vin-te hay pouco n'unha malla
y-antronte d'aguinaldeira;
diante a Virxen de Chamorro,
¡cando será que te vexa!

Buscan algunhas nenas
noivos á feixes,
y-escollen y-os atopan
as máis d'as veces;
y-eu, coitadiña,
samente c'os teus mimos
feliz sería.

Sobre un gaxo d'ameneiro
fixemo os dous *rin-rán*;
e *rin-rán* fói noṣa vida:
si eu pr'o Miño, ti pr'o Sar.

Chegar presto, vel-a axiña,
¿serán, cicáis, ilusiós?
¡quén acerta co'a ventura!
mais teño fé: creo en Dios.

—*¡Como queiras! ¡Un besbello!*
¡Veña brisca! ¡Todo á mín!—
—*¡Qué lástima qu'eu non fora*
o «âs de trunfos» pra tí!—

Nunca te vin poñer dengue
y- agora vistes de cófia;
antes eras fror d'o liño
y-hoxe pimpolo de rosa.

Sendo ti tan paroleira
¡ben calado o conto tiñas!
y-eso que van nove meses
d'o tropezon n'a vendima.

Nena que pr'a romaxe
de San Bartolo,
poste sempre muy maja
feita un pimpolo;
cala y-escoita:
pra qu'a festa esté xúrdia
contigo abonda.

Airiños d'o Sil, lixeiros,
qu'o seu terruño bicades;
n'o meu nome, á aquela xoya,
suspiros d'amor levade.

Véense os corpos ô través
c'un novo invento d'o día;
de boa gana, por sí é fofo,
o curazon che vería.

¿Non fixo d'as nosas almas,
unha sola o mesmo Diós?
póis si a feitura é divina,
¡quén se astreve ô noso amor!

Dín c'un niño de calandra
y-ô fin resultóu de cobra;
c'o teu amor fói o mesmo:
quixen rula e saleu troita.

¡Adios! dixeron os quintos
y-ô verte chorar, choréi;
que teñen imán as bágoas
cando as verte unha muller.

Si vou pescar xurelos,
non pica o peixe;
si âs xibas poño nasas,
de ceba s'enchen;
calisquér día,
por recoller percebeas
vou dar âs mínchas.

Gústanche móito as amoras
y-ô cortexo séique máis;
coida sempre d'as espiñas
que pol-as silveiras hay.

Quíxente tanto, neniña,
que sin curazón quedéi;
todo enteiro m'ó pediche,
y-eu díncho, e non sabes d'él.

A razon quixera darche,
máis jafellas! que n'a tés:
fuche sempre unha virtude,
y-hoxe o mundo anda ô revés.

Bendita a vosa alborada,
calandras e verderoles,
qu'ese canto me relembra
os meus primeiros amores.

Queimaban os fogueteiros,
palenques e candelillas;
y-eu d'amor, pólvora feito,
ô teu rente medo tiña.

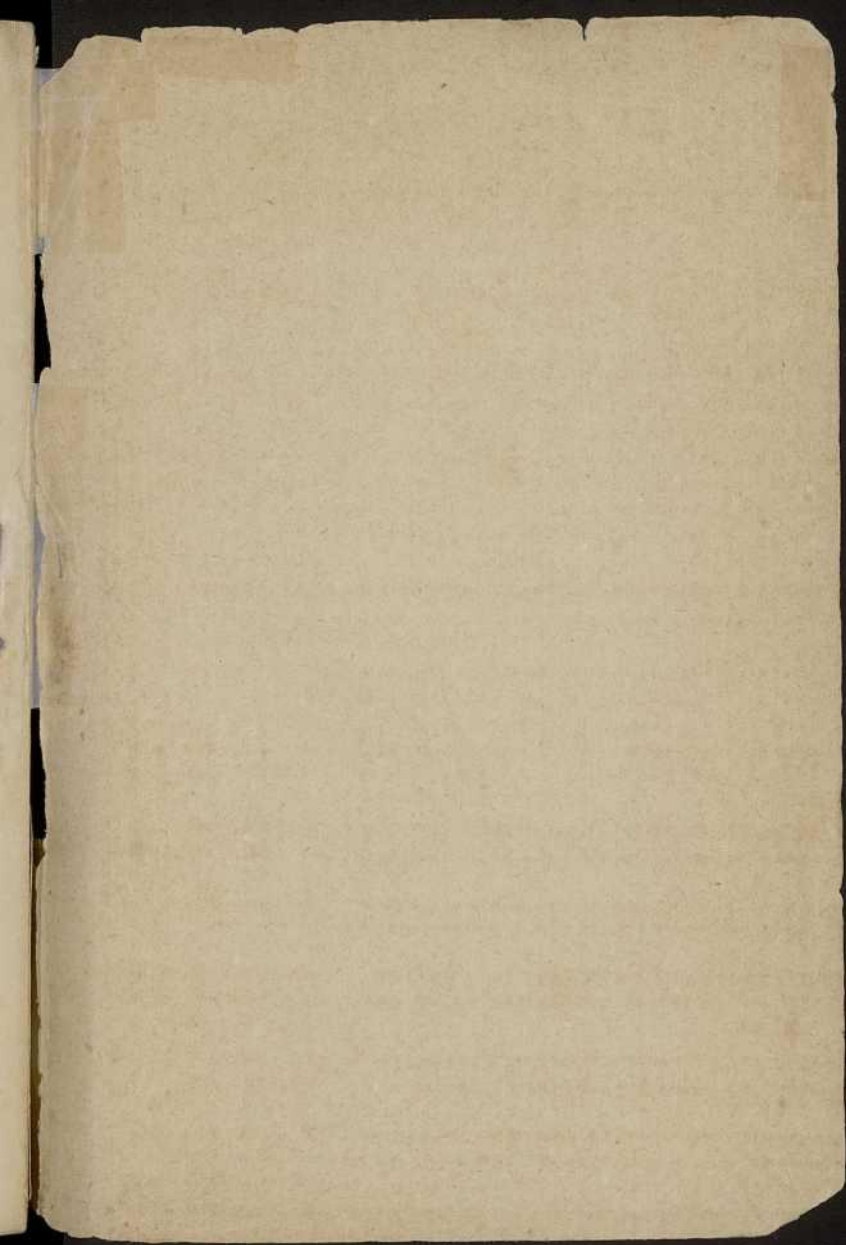
Canso xá de padeceres
solo unha esperanza alento:
¡qu'a indulxencia d'o divino
nos xunte axiña n'o cēo!

Os vendabales d'a sorte
téñenme ferida a yalma;
máis eu irei, nái querida,
qu'eres tí miña esperanza.

Canta, miña xoya, canta,
cántalle âs frores de Mayo,
qui'ise é o mes d'a nosa xura,
y-amor xurado é amor santo.

Non é mestér que t'amañes
que ô fin, ben te conocemos;
tí eres rosa de cen follas
que perdeu todol-os cheiros.

¡Xá cheguéi! Xá vex'os pinos
d'a nosa santa terriña!
¡Xá póido morrer sin penas
deixando eiquí miñas cinzas!

OBRAS DEL AUTOR.

¡Non máis emigración!—Zarzuela gallega.

Caldo de grelos.—Versos gallegos.

Galicia: su agricultura, industria y comercio.

—Discurso.

Memorias d' o "Centro Gallego" d' Habana.

—1886-93.

EN PERPARACION:

Lembranzas d' Ortegal.—Versos gallegos.

REA

3

Bi

ALAC

GAL

ACO

35

lio